

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-2>

УДК 338.2

БІЛОКІННА Ілона

Вінницький національний аграрний університет

<https://orcid.org/0000-0001-5816-1067>

e-mail: i.bilokinna@gmail.com

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються інституційні аспекти розвитку органічного виробництва в Україні під час військового стану. Аналізується вплив військових дій на логістичні процеси, фінансові ресурси та сертифікацію органічної продукції. Обговорюються основні законодавчі та інституційні рамки, що регулюють органічне виробництво, та їх адаптація до умов кризи. Висвітлюються можливості для розвитку органічного сектора за підтримки держави та міжнародних організацій, впровадження інноваційних технологій, а також роль громадських ініціатив і кооперативів. Висновки статті підкреслюють важливість інституційної підтримки для забезпечення стабільності та зростання органічного виробництва в умовах військового конфлікту, що сприятиме підвищенню продовольчої безпеки та збереженню екологічної рівноваги в Україні.

Ключові слова: зелена економіка, післявоєнне відновлення, альтернативні джерела енергії, органічне виробництво, навколишнє середовище.

BILOKINNA Iлона

Vinnitsia National Agrarian University

INSTITUTIONAL ASPECTS OF ORGANIC PRODUCTION DEVELOPMENT DURING MARTIAL LAW IN UKRAINE

In the conditions of martial law in Ukraine, the issue of ensuring food security is of particular relevance. Organic production, which provides high-quality food without the use of synthetic chemicals, can play an important role in strengthening a country's food security. However, the development of this sector faces numerous challenges that require a systematic approach and effective institutional support. It is noted that hostilities in the country have a negative impact on the development of organic production, namely: - martial law caused significant difficulties with logistics, which affected the delivery of organic fertilizers, seeds and finished products. Destroyed roads, roadblocks, and the increased risk of hostilities make transportation difficult and dangerous; - financial resources that could be directed to the development of organic production are reoriented to military needs. This limits the opportunities for investment in new technologies and the development of organic production infrastructure. - Ensuring compliance with organic production standards during martial law becomes more difficult due to limited access to certification bodies and reduced quality control. This can lead to a decrease in consumer confidence in organic products.

Effective institutional support is a key condition for the development of organic production. Under martial law, it is necessary to coordinate efforts between central and local authorities, as well as NGOs and international partners. Under martial law, legal regulation needs to be adapted to new challenges. In particular, it is necessary to provide for: simplification of certification procedures for organic producers who find themselves in war zones; providing special grants and subsidies for the restoration of organic farms affected by the war; implementation of training and support programs for farmers wishing to switch to organic production.

In 2023, the first organic product marked with the Ukrainian state logo for organic products appeared in Ukraine. The development of organic production during martial law in Ukraine faces numerous challenges, including logistical problems, financial difficulties and certification complications. However, with the support of the state, international organizations and the introduction of innovative solutions, sustainable development of this sector is possible. Institutional aspects play a key role in ensuring the stability and growth of organic production in times of crisis, which can contribute to improving food security and maintaining the ecological balance in Ukraine.

Keywords: green economy, post-war recovery, alternative energy sources, organic production, environment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах військового стану в Україні, питання забезпечення продовольчої безпеки набуває особливої актуальності. Органічне виробництво, яке забезпечує високоякісні продукти харчування без використання синтетичних хімікатів, може відігравати важливу роль у зміцненні продовольчої безпеки країни. Проте, розвиток цього сектору стикається з численними викликами, які потребують системного підходу та ефективної інституційної підтримки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема розвитку органічного виробництва відображена в працях таких вітчизняних вчених, як Височанська М.Я. [4], Дорожкіна К.В. [4], Хаєцька О.П. [5], Калетнік Г.М. [6], Лутковська С.М. [6], Гончарук І.В. [11], Шпикуляк О.Г. [7], Бенешар І.М. [7] тощо.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою цієї статті є аналіз інституційних аспектів розвитку органічного виробництва під час військового стану в Україні, розглядаючи основні проблеми та потенціал для підтримки та подальшого розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Органічне виробництво передбачає використання природних процесів і матеріалів, що забезпечують сталий розвиток аграрного сектору та збереження екосистем. Відповідно до досліджень, органічне виробництво може сприяти підвищенню родючості ґрунтів, зниженню забруднення водних ресурсів та збереженню біорізноманіття [2].

Водночас, розвиток органічного виробництва в умовах військового стану вимагає особливої уваги до інституційних аспектів, таких як нормативно-правова база, система сертифікації, державна підтримка та координація між різними рівнями влади [1].

Основою правового регулювання органічного виробництва в Україні є Закон України «Про основні засади та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [3]. Закон передбачає вимоги до виробництва, сертифікації та маркування органічної продукції, а також заходи державної підтримки.

У рамках підтримки органічного виробництва діють декілька інституцій, включаючи Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, а також неурядові організації, що займаються сертифікацією та просуванням органічної продукції.

Вважаємо, що воєнні дії в країні негативно впливають на розвиток органічного виробництва, а саме:

- військовий стан спричинив значні труднощі з логістикою, що вплинуло на доставку органічних добрив, насіння та готової продукції. Зруйновані дороги, блокпости та підвищений ризик військових дій роблять транспортування складним та небезпечним;

- фінансові ресурси, які могли б бути спрямовані на розвиток органічного виробництва, переорієнтовуються на військові потреби. Це обмежує можливості для інвестицій у нові технології та розвиток інфраструктури органічного виробництва.

- забезпечення відповідності стандартам органічного виробництва під час військового стану стає складнішим через обмежений доступ до сертифікаційних органів та зменшення контролю якості. Це може призвести до зниження довіри споживачів до органічної продукції.

Площу сільськогосподарських земель органічних та перехідного періоду ми можемо побачити на рис. 2.

Рис. 2. Загальна площа сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво в Україні за 2018-2022 рр.

Відповідно до даних оперативного моніторингу, зібраних Мінагрополітики від органів іноземної сертифікації, які сертифікували органічне виробництво та обіг органічних продуктів в Україні, станом на кінець 2022 року в Україні загальна площа органічних сільськогосподарських земель складала 246126 га.

Мінагрополітики здійснює практичні заходи щодо впровадження законодавства. Так, починаючи з 2022 року міністерство, відповідно до вимог статті 30 Закону, забезпечує проведення кваліфікаційних іспитів для кандидатів, які мають намір стати інспекторами з органічного виробництва, у разі надходження відповідних заявок. Наразі 36 осіб отримали свідоцтво інспектора з органічного виробництва та/або обігу органічної продукції. Це дало змогу органам сертифікації, які мають намір бути включеними до Реєстру органів сертифікації та здійснювати сертифікацію органічного виробництва відповідно до вимог

українського законодавства у цій сфері, приступити до виконання наступної вимоги статті 28 Закону – акредитації Національним агентством з акредитації України.

У травні 2023 року Національне агентство з акредитації України видало перший атестат про акредитацію ТОВ «Органік Стандарт». У червні 2023 року Мінагрополітики внесло ТОВ «Органік Стандарт» до Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, що дозволило йому розпочати проведення сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції відповідно до вимог законодавства України. У серпні 2023 року Мінагрополітики запустило Державний реєстр операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Реєстри у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції розміщено на сайті Мінагрополітики.

Вже у вересні 2023 року в Україні з'явився перший органічний продукт, який маркований українським державним логотипом для органічної продукції. Ним став органічний карпатський трав'яний чай від ТОВ «Мольфар Еко» (Закарпатська обл.) [12].

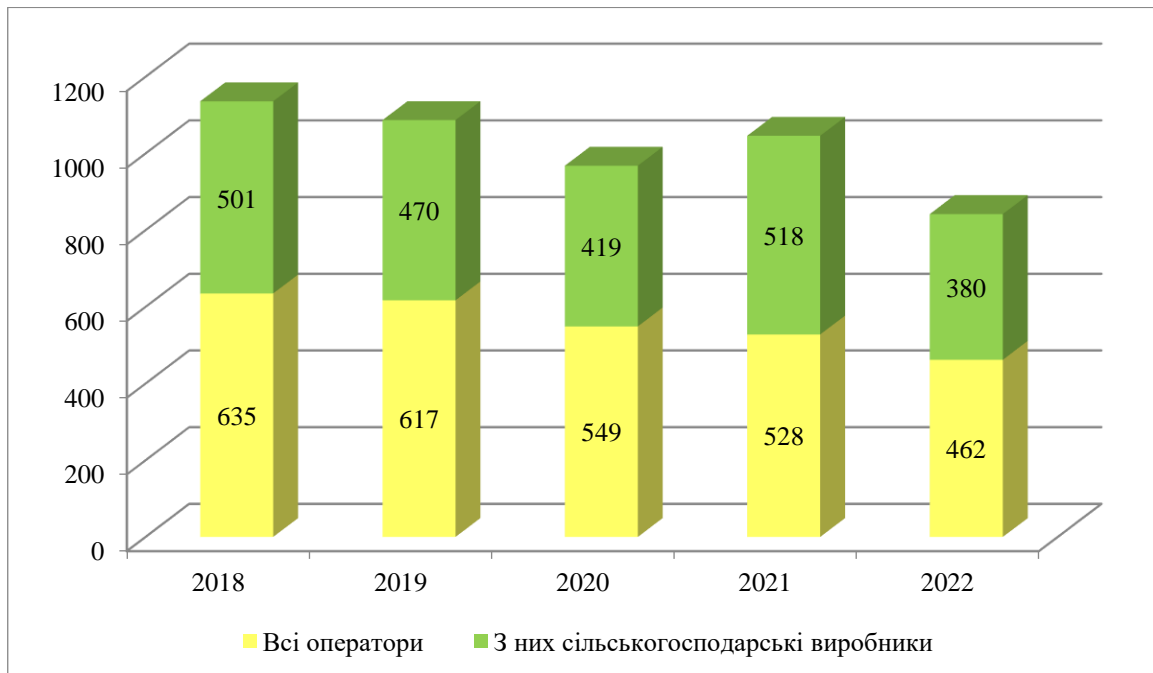

Рис. 1. Кількість органічних операторів в Україні за 2018-2022 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [10]

У 2022 році налічувалося 462 органічних оператори, що на 66 менше, ніж у 2021 році. До того ж відбулось зменшення сільськогосподарських виробників на 138 у 2022 році порівняно із 2021 роком.

Проте, в умовах військового стану, правове регулювання потребує адаптації до нових викликів. Зокрема, необхідно передбачити:

- спрощення процедур сертифікації для органічних виробників, які опинилися в зонах бойових дій;
- надання спеціальних грантів та субсидій для відновлення органічних ферм, постраждалих від війни;
- впровадження програм навчання та підтримки для фермерів, які бажають перейти на органічне виробництво.

Ефективна інституційна підтримка є ключовою умовою для розвитку органічного виробництва. В умовах військового стану необхідна координація зусиль між центральними та місцевими органами влади, а також громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

На державному рівні важливе:

- створення координаційного центру з підтримки органічного виробництва, який би займався розробкою та впровадженням спеціальних програм допомоги;
- залучення міжнародних організацій для надання технічної та фінансової підтримки українським органічним виробникам;
- розробка програм популяризації органічного виробництва серед населення, щоб підвищити попит на органічну продукцію.

На місцевому рівні необхідно: підтримка ініціатив місцевих громад з розвитку органічного виробництва; проведення навчальних семінарів та тренінгів для фермерів; провадження місцевих програм фінансової підтримки органічних виробників.

Уряд України, попри військовий стан, продовжує підтримувати органічне виробництво через

субсидії та пільги для фермерів. Крім того, міжнародні організації надають гранти та технічну допомогу для підтримки українських виробників.

Сприяння розвитку фермерства в Україні, зокрема господарств сімейного типу, на нашу думку, має відбуватися за такими напрямками: забезпечення позитивного інституційного забезпечення для сталого розвитку фермерських господарств; допомога фермерським господарствам у розвитку органічного виробництва та сертифікації своїх земель; сприяння поверненню молоді у сільську місцевість на постійне місце проживання та створенню ними фермерських господарств (залучення молоді); заохочення фермерських господарств до створення кооперативів; зміцнення фермерських господарств задля їх маловідчутності до зовнішніх негативних чинників, у тому числі до глобального потепління, обмежених водних ресурсів тощо; запровадження страхування фермерських господарств від сільськогосподарських ризиків, погодних умов тощо; заохочення до використання альтернативних джерел енергії в процесі господарювання; фінансова підтримка фермерських господарств.

Виробництво органічної продукції з наступним виходом на Європейський ринок має стати для малих (сімейних) фермерів самоцільлю. Це ексклюзивні види діяльності, які дозволяють отримувати значно вищі доходи ніж від традиційних сільськогосподарських продуктів як у рослинництві, так і в тваринництві [9].

Інноваційні підходи до вирощування та переробки органічної продукції можуть допомогти знизити витрати та підвищити ефективність виробництва. Це включає використання біотехнологій, автоматизацію процесів та розвиток вертикальних ферм.

Громадські ініціативи та створення кооперативів можуть сприяти розвитку органічного виробництва, забезпечуючи підтримку місцевих фермерів та обмін досвідом. Це також допомагає зміцнити соціальні зв'язки та сприяє колективній стійкості в умовах кризи.

Громадські організації та асоціації, такі як Міжнародна асоціація учасників органічного виробництва «БЮЛан Україна», сертифікаційний орган «Органік Стандарт», Спілка учасників органічного сільськогосподарства «Натурпродукт», Всеукраїнська громадська організація «Клуб органічного землеробства», Всеукраїнська громадська організація «Жива планета», Торговельний дім «Органік Ера», інформаційний центр «Зелене Дос'є» та інші, стали активними популяризаторами органічного виробництва в Україні. Вони об'єднали свої зусилля з метою поширення здорової, безпечної для споживання продукції, яка вирощується відповідно до вимог органічного виробництва. Зокрема, з 2005 року діє Федерація органічного руху України, яка включає виробників, наукові та навчальні заклади, підприємницькі структури та державні установи, що зацікавлені у розвитку органічного виробництва в країні. Такі організації та асоціації також займаються проведенням сертифікації продукції та надають інформацію щодо сучасного стану ринку органічного виробництва в Україні, перспектив його розвитку та проблемних аспектів цього ринку [8].

Органічне сільське господарство не тільки забезпечує збільшення обсягів виробництва, але й позитивно впливає на довкілля та здоров'я людей. Воно дозволяє зменшити використання хімічних добрив та пестицидів, що зменшує негативний вплив на навколишнє середовище та зменшує ризик виникнення хвороб. Також органічні продукти мають вищу харчову цінність та позитивний вплив на здоров'я людини.

Органічне виробництво окрім економічної вигоди, забезпечує збалансування «зелених» інтересів в суспільстві, адже його розвиток поступово призводить до ефективного використання природних ресурсів аграрного сектору та суміжних галузей (лісові угіддя тощо), поліпшення екологічного стану територій, запровадження моделі здорового способу харчування тощо. Також запровадження інституційних норм органічного бізнесу, їх сприйняття зацікавленими агентами ринку, забезпечує особливий спосіб виробництва в рамках моделі «зеленого» бізнесу і підприємництва в агропродовольчому секторі, що відповідно сприяє сталому господарюванню, дотриманню усіма стейкхолдерами стандартів. Респект мотивацій в цьому плані величезний, до кінця не вивчений, але він індикативно впливає на свідомість, формує мотивації та спонукає до реалізації незмінного курсу бізнесових «органічних» проєктів, інакше змінюються статуси – проєктується наслідок деструктиву, який майже неможливо подолати для повернення на ринок (особливо для виробника). Кореляція моделі сталого розвитку, органічного бізнесу із соціальними та економічними статусами настільки значна, що його розвиток відбувається як самоціль для людини. В цьому парадокс, який враховує безумовну відповідність перспективи життя людини на землі критеріям сталого розвитку, розумним межам зростання та навіть пріоритетам ощадного виробництва. Зреалізовується також сенс креативного тренду екологічної та соціальної відповідальності бізнесмена, який змушений враховувати екологічні аспекти розвитку середовища життя і господарювання. В цьому суспільна значимість також органічного сільського господарства, тому його небезпідставно вважають ключовою галуззю у досягненні Цілей сталого розвитку.

Найбільш пристосованими до сучасних викликів виявилися фермерські господарства, особливо сімейні ферми. Органічне виробництво вже є одним із напрямів аграрного виробництва сімейних селянських господарств (ферм). Селянські господарства проявляють виключну інституційну та організаційно-економічну мобільність й виявили неабияку спроможність гарантувати місцеву продовольчу безпеку, хоча і в моделі «виживання» (тут вони найбільш ефективні), що консолідується в загальнонаціональну стійкість механізму вирішення цієї проблеми.

Органічне виробництво може стати важливим елементом забезпечення продовольчої безпеки України в умовах військового стану. Проте, для його успішного розвитку необхідна комплексна інституційна підтримка, що включає адаптацію нормативно-правової бази, створення ефективних механізмів фінансової допомоги та координацію зусиль на всіх рівнях влади. Лише за умови інтеграції цих заходів можна забезпечити стале зростання органічного сектору в Україні [7].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Розвиток органічного виробництва під час військового стану в Україні стикається з численними викликами, включаючи логістичні проблеми, фінансові труднощі та ускладнення сертифікації. Однак, за підтримки держави, міжнародних організацій та впровадження інноваційних рішень, можливий сталий розвиток цього сектору. Інституційні аспекти відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності та зростання органічного виробництва в умовах кризи, що може сприяти підвищенню продовольчої безпеки та збереженню екологічної рівноваги в Україні.

Література

1. Padel, S., & Lampkin, N. (2007). Organic farming: an international history. CABI.
2. Scialabba, N. E.-H., & Müller-Lindenlauf, M. (2010). Organic agriculture and climate change. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 25(2), 158-169.
3. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України № 2496-VIII від 10.07.2018 р.
4. Височанська М. Я., Дорожкіна К. В. Світове органічне виробництво та перспективні аспекти розвитку сільського господарства для України. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2021. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/84.pdf
5. Хаєцька О.П. Органічне виробництво як складова забезпечення продовольчої безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент : актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4 (62). С. 57-74. DOI : 10.37128/2411-4413-2022-4-4
6. Калетнік Г.М., Лутковська С.М. Екологічна модернізація та органічне виробництво в системі екологічної безпеки : монографія. Вінниця : ВНАУ, 2022. 356 с.
7. Шпикуляк, О.Г., Беженар, І.М., Білокінна, І.Д. Сучасні тенденції розвитку органічного виробництва в аграрному секторі і фермерських господарствах. 2023. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : економіка та управління*. №8. DOI : <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-04-04>
8. Хаваза Ю.В. Сучасний стан виробництва та реалізації органічної продукції на вітчизняному ринку. *Органічне виробництво і продовольча безпека*. 2013. Житомир: "Полісся". С. 203–208.
9. Білокінна І.Д. Зелена економіка як вимога часу та основа успішного післявоєнного відновлення країни. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2023. № 2. С. 79–87. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-9>.
10. Кількість органічних операторів 2016-2022. *Organicinfo*. 2023. URL: <https://organicinfo.ua/news/results-of-2023/#:~:text=%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80%20%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%2C%20%D1%89%D0%BE%20%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%B9%D1%81%D0%BD%D1%8E%D1%8E%D1%82%D1%8C,%D0%B2%20%D0%A0%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%87%D1%83%D1%94%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F%20113%20%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2>.
11. Гончарук І.В., Красносельська А.А. Проблеми екологізації сільськогосподарського виробництва та боротьби зі змінами клімату в контексті розвитку «зеленої» економіки. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4. С. 101-114
12. Органічне виробництво в Україні. Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2024. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini>

References

1. Padel, S., & Lampkin, N. (2007). Organic farming: an international history. CABI.
2. Scialabba, N. E.-H., & Müller-Lindenlauf, M. (2010). Organic agriculture and climate change. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 25(2), 158-169.
3. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України № 2496-VIII від 10.07.2018 р.
4. Vysochanska M. Ya., Dorozhkina K. V. Svitove orhanichne vyrobnytstvo ta perspektyvni aspekty rozvytku silskoho hospodarstva dlia Ukrainy. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Efektyvna ekonomika»*. 2021. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/84.pdf
5. Khaietska O.P. Orhanichne vyrobnytstvo yak skladova zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy. *Ekonomika, finansy, menedzhment : aktualni pytannia nauky i praktyky*. 2022. № 4 (62). С. 57-74. DOI : 10.37128/2411-4413-2022-4-4

6. Kaletnik H.M., Lutkovska S.M. Ekolohichna modernizatsiia ta orhanichne vyrobnytstvo v systemi ekolohichnoi bezpeky : monohrafiia. Binnytsia : VNAU, 2022. 356 c.
7. Shpykuliak, O.H., Bezhenar, I.M., Bilokinna, I.D. Suchasni tendentsii rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v ahranomu sektori i fermerskykh gospodarstvakh. 2023. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia : ekonomika ta upravlinnia*. №8. DOI : <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-04-04>
8. Khavaza Yu.V. Suchasnyi stan vyrobnytstva ta realizatsii orhanichnoi produktsii na vitchyznianomu rynku. Orhanichne vyrobnytstvo i prodovolcha bezpechka. 2013. Zhytomyr: "Polissia". С. 203–208.
9. Bilokinna I.D. Zelena ekonomika yak vymoha chasu ta osnova uspishnoho pisliavoiennoho vidnovlennia krainy. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Ekonomichni nauky*. 2023. № 2. С. 79–87. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-9>.
10. Kilkist orhanichnykh operatoriv 2016-2022. *Organicinno*. 2023. URL: <https://organicinfo.ua/news/results-of-2023/#:~:text=%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80%20%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%2C%20%D1%89%D0%BE%20%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%B9%D1%81%D0%BD%D1%8E%D1%8E%D1%82%D1%8C.%D0%B2%20%D0%A0%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%87%D1%83%D1%94%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F%20113%20%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2>.
11. Honcharuk I.V., Krasnoselska A.A. Problemy ekolohizatsii silskohospod arskoho vyrobnytstva ta borotby zi zminamy klimatu v konteksti rozvytku «zelenoi» ekonomiky. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*. 2022. № 4. С. 101-114
12. Orhanichne vyrobnytstvo v Ukraini. Ministerstvo ahranoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. 2024. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini>